

Centrum Ochrony Mokradel

ul. Żwirki i Wigury 101 lok. 1.135; 02-089 Warszawa

tel. 48 796 435 444, e-mail: cmok@bagna.pl, www.bagna.pl

CMok 04/07/2020

Warszawa - Białowieża, 9 lipca 2020 r.

Wójt Gminy Czyże

Urząd Gminy Czyże

Czyże 106

17-207 Czyże

Uwagi

do projektu zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Czyże

oraz do Prognozy oddziaływania na środowisko projektu zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Czyże

Jako stowarzyszenie, którego celem statutowym jest ochrona przyrody, a w szczególności obszarów podmokłych, opracowywanie i wdrażanie planów renaturyzacji i ochrony czynnej tych terenów oraz podtrzymywanie ich użytkowania w zgodzie z zasadami zrównoważonego rozwoju, wyrażamy stanowczy sprzeciw wobec projektu zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Czyże, polegającego na wpisaniu do niego, jako udokumentowanych, złóż torfu o szacowanej zasobności 2 700 000 m³ w obrębie gruntów wsi Klejniki oraz dopuszczeniu do zmiany funkcji i przeznaczenia terenów rolniczych, w obrębie których stwierdzono występowanie tych pokładów torfu, na tereny powierzchniowej eksploatacji surowców naturalnych (obszar oznaczony symbolem IV/PG w ujednoliconym rysunku Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Czyże). Nasz sprzeciw uzasadniamy poniżej, zwracając uwagę na proceduralne nadużycia związane z wpisaniem nieudokumentowanych złóż torfu do planu Studium oraz odniesieniami do niepotwierdzonych informacji o antycypowanej inwestycji w Prognozie oddziaływania na środowisko Studium, a także na szereg aspektów związanych z wpływem wydobycia torfu na środowisko, które nie zostały w naszej opinii w sposób adekwatny uwzględnione w tym dokumencie.

1. Ujawnienie w Studium złóż kopalin bez ich faktycznego udokumentowania

W projekcie zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego zaproponowano uzupełnienie punktu 1.3.2 (2) „W gminie Czyże zostały udokumentowane złoża (...)” o zapis „złoża torfu – zasoby przy średniej miąższości 2,4 m wynoszące około 2 700 000 m³ (zasoby szacunkowe) – grunty wsi Klejunki” (uwaga: pisownia nazwy miejscowości oryginalna). Zwracamy uwagę, że zapis o udokumentowaniu złóż torfu w rozumieniu Prawa geologicznego i górniczego oznacza, iż opracowano dokumentację geologiczną złoża. **Według naszej wiedzy, dokumentacja geologiczna przedmiotowych złóż nie została podana do publicznej wiadomości, wychodzimy więc z założenia, że nie została ona wykonana, co oznaczałoby, iż proponowany zapis w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego będzie sprzeczny ze stanem faktycznym, a więc może być podstawą do podważenia zgodności Studium z prawem.** Jeśli jesteśmy w błędzie, a złoża torfu zostało udokumentowane jako złoża kopalin, prosimy o przedstawienie dokumentacji geologicznej. W przeciwnym wypadku wnioskujemy o usunięcie przytoczonego zapisu z projektu zmiany Studium. W konsekwencji powyższego wniosku, domagamy się również usunięcia zapisu o dopuszczeniu funkcji „eksploatacji surowców naturalnych” z punktu 1.1.3., ponieważ nie ma formalnych podstaw do uwzględnienia tej funkcji.

2. Nieadekwatność zapisów o sposobie wydobycia torfu w Prognozie oddziaływania na środowisko projektu zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Czyże

Udostępniona razem z projektem zmiany Studium, Prognoza oddziaływania na środowisko, w sposób nieuprawniony odnosi się do antycypowanej inwestycji (kopalni torfu), podczas, gdy powinna odnosić się wyłącznie do zapisów projektu Zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Czyże. Dotyczy to na przykład zapisu o tym, iż wydobycie torfu ma się odbywać metodą „spod wody” i usunięta ma zostać wierzchnia warstwa torfu o grubości 2-3 m (str. 23 Prognozy). Są to zapisy na obecnym etapie absolutnie bezpodstawne, zważywszy na to, że przedmiotem Prognozy jest zapis o dopuszczeniu funkcji wydobycia surowców, a nie konkretny plan ich eksploatacji. Dopuszczenie do zatwierdzenia zmian w Studium w proponowanym brzmieniu nie ogranicza ani nie określa w żaden sposób sposobu przyszłej eksploatacji torfu. Nie można zatem opierać decyzji o dopuszczeniu proponowanej funkcji (wydobycia torfu) na domniemanej, a nie zagwarantowanej, informacji o sposobie przeprowadzenia wydobycia. Wszak proponowane zapisy Studium, o ile zostaną zatwierdzone, będą miały skutek prawny dla każdej inwestycji wydobycia torfu, która może pojawić się na terenie gminy w przyszłości, a nie tylko dla działań planowanych obecnie przez jedną konkretną firmę. **Powyższe zastrzeżenia w naszej opinii dyskwalifikują Prognozę jako podstawę wnioskowania o dopuszczalności zmiany zapisów Studium.** Niezależnie od tego, w dalszej części niniejszego pisma zwracamy uwagę na poważne przeoczenia lub przekłamania zawarte w Prognozie, które mogą wprowadzić odbiorcę w błąd, sugerując, że eksploatacja torfu nie niesie ze sobą negatywnych oddziaływań - zwłaszcza, że dokument ten jest napisany w sposób merytorycznie przekonujący dla niespecjalistów.

3. Błędne wnioskowanie o braku negatywnego wpływu wydobycia torfu na lokalne stosunki hydrologiczne oraz o możliwości przywrócenia stanu zbliżonego do pierwotnego

W Prognozie stwierdzono, że obecne poziomy wody na torfowisku układają się na głębokości ok. 0,3-0,9 m (str. 15 Prognozy) pod powierzchnią gruntu, a wydobycie torfu ma się (podobno) odbywać metodą „spod wody” i usunięta ma zostać wierzchnia warstwa torfu o grubości 2-3 m (str. 23 Prognozy), w związku z czym po wydobyciu torfu poziom wody w wyrobisku kopalnianym kształtowałby się na wysokości ok. 1,1-2,7 m powyżej warstwy niewybranego torfu. Według naszej wiedzy, przy tak głębokiej wodzie nie ma możliwości osiedlenia się roślinności torfotwórczej. Nie ma w naszym klimacie roślin torfowiskowych, które mogłyby zasiedlić taki zbiornik. W związku z tym, po wydobyciu torfu nieuchronnie wytworzyłby się wypełniony wodą zbiornik potorfowy, a, jak słusznie zauważyli autorzy Prognozy, potorfowe zbiorniki wodne są znacznymi źródłami emisji gazów cieplarnianych. **Sugerowana przez autorów Prognozy rekultywacja zbiornika w kierunku odtworzenia roślinności torfotwórczej jest przy takim wysokim poziomie wody nierealna.**

Autorzy Prognozy argumentują też, że wydobycie torfu metodą „spod wody” nie spowoduje obniżenia poziomu wody w regionie, ponieważ w trakcie prowadzenia eksploatacji kopaliny (torfu) na gruntach gminy Czyże nie przewiduje się odwodnienia złoża ani za pomocą rowów otwartych (grawitacyjne) ani mechanicznego, polegającego na pompowaniu wody z zawodzionych potorfi. Pomijając wzmiankowany powyżej fakt, że zapis ten dotyczy nieudokumentowanych formalnie założeń przyszłego funkcjonowania antycypowanej inwestycji (kopalni torfu), a nie projektu zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, zwracamy uwagę, że usunięcie torfu spowoduje powstanie leja depresyjnego, do którego będzie spływała woda z okolicznych terenów, ponieważ parowanie z otwartego lustra wody jest w skali roku większe niż ewapotranspiracja z porośniętego roślinami torfowiska, w związku z czym każdy zbiornik wykopany na torfowisku będzie powodował zwiększone straty wody z danego obszaru, a co za tym idzie, możliwe deficyty wody i zjawiska suszowe.

4. Bezpodstawne wnioski o braku wpływu na przedmioty ochrony obszarów Natura 2000 Ostoja w Dolinie Górnej Narwi (PLH200010) oraz Dolina Górnej Narwi (PLB200007)

W Prognozie stwierdzono, iż oddziaływanie na integralność obszarów Natura 2000 jest „ze względu na skalę i brak znaczących skupisk ludności w pobliżu – mało znaczące” (str. 26 Prognozy). Wziąwszy pod uwagę siedliska przyrodnicze i gatunki będące przedmiotami ochrony obszarów Natura 2000, zwracamy uwagę, że podstawowym warunkiem zachowania ich integralności ekologicznej jest utrzymanie niezmiennego reżimu hydrologicznego oraz ekstensywnego użytkowania rolniczego. Wobec naszych poważnych wątpliwości co do wskazywanego w Prognozie braku wpływu wydobycia torfu na stosunki hydrologiczne (o czym napisaliśmy w pkt. 3) mamy poważne podstawy, by przypuszczać, że wniosek o braku wpływu na przedmioty ochrony ostoi Natura 2000 jest również nieuprawniony. **Dotyczy to w szczególności płatów zmiennowilgotnych łąk trzęślicowych (siedlisko 6410) zlokalizowanych zaledwie kilkaset metrów od proponowanej lokalizacji wydobycia torfu.**

Łąki te są w naszej opinii bezpośrednio narażone na degradację w efekcie zmiany funkcji gruntów rolnych na obszary wydobycia torfu i będącego jej skutkiem obniżenia poziomu wód gruntowych.

5. Niezgodny ze stanem faktycznym wniosek o braku znaczącego wpływu wydobycia torfu na globalne ocieplenie

Aspekt ten, choć umieszczony pod koniec listy naszych argumentów na rzecz odrzucenia projektu zmiany Studium, uznajemy za najważniejszy kontekst ekologiczny przedmiotowej sprawy. Zapobieżenie kryzysowi klimatycznemu jest bez wątpienia najpoważniejszym globalnym wyzwaniem ekologicznym naszych czasów. Polska, jako strona Konwencji Narodów Zjednoczonych o Zmianie Klimatu, zobowiązała się w ramach Porozumienia Paryskiego do pilnych działań na rzecz ograniczenia globalnego ocieplenia do najwyżej 2°C w stosunku do okresu przedprzemysłowego, co implikuje konieczność wyeliminowania antropogenicznych emisji gazów cieplarnianych do zera netto do roku 2050. Wymienione w Prognozie oddziaływania na środowisko powiązane dokumenty, takie jak Pakiet klimatyczno-energetyczny oraz Strategiczny plan adaptacji (SPA) dla sektorów i obszarów wrażliwych na zmiany klimatu do roku 2020 z perspektywą do roku 2030, kładą największy nacisk właśnie na ograniczanie emisji gazów cieplarnianych.

W raporcie Polski do Konwencji Klimatycznej UNFCCC z 2020 roku podano informacje łącznie o 7 580 ha torfowisk w Polsce użytkowanych jako kopalnie torfu (Poland's Inventory Report 2020). Jest to 0,5% całkowitej powierzchni torfowisk w Polsce. W ww. raporcie wskazano, że emisje dwutlenku węgla (CO₂) z tych obszarów wynoszą 1,88 Mt rocznie. Odpowiada to 0,5% całkowitej emisji gazów cieplarnianych ze wszystkich sektorów gospodarki, nie jest to więc ilość pomijalna. Wartość ta uwzględnia zarówno emisje in-situ związane z osuszeniem torfowiska, jak i, o wiele wyższe, emisje ex-situ związane z ogrodnictwem wykorzystaniem podłoża torfowych (przy założeniu, że cały wydobyty torf wkrótce ulegnie rozkładowi). Powyższe zapisy wskazują, że średnie emisje gazów cieplarnianych z wydobycia torfu w Polsce kształtują się na poziomie ok. 250 ton ekw. CO₂ ha⁻¹ rok⁻¹. Jest to wielokrotnie więcej niż średnie emisje z użytkowania rolniczego torfowisk w stanie odwodnionym, które wynoszą ok. 12 (w przypadku użytkowania leśnego) do ok. 30 ton ekw. CO₂ ha⁻¹ rok⁻¹ (w przypadku głęboko odwodnionych łąk na torfie; IPCC 2014). **Błędem jest zatem sugerowanie w Prognozie oddziaływania na środowisko, że zagrożenie emisjami dwutlenku węgla jest większe w przypadku zaniechania realizacji eksploatacji torfu.** Torfowisko, owszem, podlegać będzie wówczas dalszemu osuszaniu na skutek ocieplania się klimatu i odwadniania siecią istniejących rowów (o ile nie zostanie ona unieczynniona), wskutek czego torf ulegnie degradacji uwalniając CO₂ do atmosfery, ale skala tych emisji będzie ok. 10 razy mniejsza, niż z eksploatacji torfu. Nie ma znaczenia to, czy torf będzie wydobywany metodą „spod wody”, czy też poprzez odwadnianie torfowiska, bo większość tych emisji zachodzi ex-situ – z wydobytego już torfu. **Stąd też całkowicie nieprawdziwe jest zapisane w Prognozie stwierdzenie, że „wydobycie torfu na mokro i jego rolnicza eksploatacja nie uwolnią związanego CO₂ i nie wpłyną negatywnie na klimat.”** (str. 27 Prognozy). **Całkowicie kuriozalne jest też zapisane w Prognozie stwierdzenie, że „Rolnicze wykorzystanie torfu przyczyni się do związania dwutlenku węgla w masie roślinnej, a przez to, w bardzo ograniczonym zakresie,**

wpływie pozytywnie na klimat.” (str. 27 Prognozy). Wzrostu roślin uprawnych w żadnym wypadku nie można traktować jako trwałej sekwestracji CO₂, ponieważ biomasa tych roślin ulega rozkładowi (lub konsumpcji w przypadku roślin jadalnych) w krótkim czasie po ich wyhodowaniu.

6. Plan zmiany Studium może skutkować znaczącym zmniejszeniem retencji wody w krajobrazie, a więc jest sprzeczny z zasadami adaptacji do zmiany klimatu

Kontynuując wątek wpływu wydobycia torfu na lokalne i regionalne warunki hydrologiczne, stwierdzamy, że Prognoza pominęła niezwykle istotne znaczenie retencyjne torfowisk. Powyżej wskazaliśmy, że nawet wydobycie torfu metodą „spod wody” skutkuje zwiększonymi stratami wody, a zatem oznacza zmniejszenie retencji krajobrazowej. Natomiast biorąc pod uwagę, że zapis o antycypowanej metodzie wydobycia nie jest oparty na żadnych formalnych dokumentach i nie jest zawarty w projekcie zmiany Studium, utrata retencji wody może być znacznie większa, gdy teren wydobycia zostanie odwodniony. W obecnej sytuacji coraz bardziej znaczącego zagrożenia suszą, funkcję retencyjną torfowisk należy traktować jako ich kluczową usługę ekosystemową, a działania prowadzące do jej utraty – jako sprzeczne zasadą zrównoważonego rozwoju i szkodliwe z punktu widzenia szeroko rozumianego interesu społecznego.

Zmiana Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, umożliwiająca wydobycie torfu, stoi więc w sprzeczności z przytoczonymi w Prognozie oddziaływania na środowisko działaniami Strategicznego planu adaptacji (SPA). Te działania to przede wszystkim:

- „1.1.3. Przywracanie i utrzymanie dobrego stanu wód, ekosystemów wodnych i od wody zależnych.”
- „1.4.6. Kontynuacja programu ochrony gleb przed erozją, kontynuowanie i rozszerzenie programu małej retencji i retencji glebowej zwłaszcza w lasach i użytkach zielonych.”
- „4.2.2. Rewitalizacja przyrodnicza, w tym przywracanie zdegradowanym terenom zieleni i zbiornikom wodnym ich pierwotnych funkcji, ze szczególnym uwzględnieniem małej retencji w miastach.”

Użytkowaniem tego terenu zgodnym z założeniami SPA byłoby dążenie do przywrócenia właściwych dla torfowiska stosunków wodnych, poprzez zatamowanie odpływu wody. Wydobycie torfu doprowadziłoby bowiem do degradacji terenu i utraty jego zdolności retencyjnych, potencjalnie potęgując problem suszy w okolicy.

7. Brak rozważenia alternatywnego zagospodarowania gruntów

Prognoza oddziaływania na środowisko porównuje opcję wydobycia torfu z aktualnym stanem, w którym torfowiska są odwadniane siecią, pozbawionych zastawek, rowów melioracyjnych. Zwracamy uwagę, że taki stan jest niezgodny zarówno z pierwotnym projektem melioracyjnym (w którym przepusty miały być zaopatrzone w spiętrzające wodę zastawki), jak i z aktualnymi zaleceniami naukowymi dotyczącymi zrównoważonego przyrodniczo zagospodarowania torfowisk (Bonn i in. 2016). **Łąki na niegdyś zmeliorowanym torfowisku można – i powinno się - użytkować rolniczo w**

sposób zrównoważony, zgodny z przytoczonymi powyżej działaniami SPA, sprzyjający akumulacji węgla w torfie, a także dający możliwość rozwoju lokalnego rolnictwa. Takim rozwiązaniem jest bagienne rolnictwo, czyli paludikultura, zdefiniowane jako rolnicze wykorzystanie ponownie nawodnionych i podmokłych torfowisk z poziomem wody w pobliżu powierzchni gleby – co pozwala na zachowanie węgla organicznego zmagazynowanego w torfie oraz na zmaksymalizowanie funkcji retencji wody (Wichtmann i in. 2016). Rośliny terenów podmokłych mogą być z powodzeniem wykorzystywane ekonomicznie, jako surowiec energetyczny, budowlany, czy paszowy. Wdrożenie rolnictwa bagiennego niesie ze sobą nowe wyzwania w zakresie praktyk rolniczych (np. techniki zbioru dostosowane do warunków podmokłych), w zakresie polityki (uznanie rolnictwa bagiennego za normalną praktykę rolniczą w systemach dopłat), a także w zakresie gospodarki rynkowej (opracowanie kompletnych nowych szlaków wykorzystania biomasy z roślin bagiennych). Te wyzwania są jednocześnie ogromną szansą. Oprócz oferowania obszarów do przywracania terenów podmokłych wraz z ich funkcjami ekosystemowymi, rolnictwo bagienne może doprowadzić do wejścia na drogę nowej, przyjaznej środowisku gospodarki obiegu zamkniętego, pozwalającej na zastąpienie energii i materiałów kopalnych biopaliwami i produktami naturalnymi. Są to rozwiązania przyszłościowe i odpowiedzialne, w odróżnieniu od anachronicznego już obecnie pomysłu tworzenia nowej kopalni torfu. Warto dodać, że na obecnym etapie istnieje wiele stosowanych w ogrodnictwie zastępników torfu znacznie mniej obciążających środowisko i nie generujących znaczących emisji gazów cieplarnianych.

Podsumowując, jesteśmy całkowicie przeciwni umożliwianiu tworzenia kopalni torfu na terenie gminy Czyże. Wnioskujemy o niewprowadzanie do Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy sprzecznego ze stanem faktycznym zapisu o udokumentowaniu złóż torfu, ani zapisu dopuszczającego modyfikację funkcji i przeznaczenia terenów rolniczych, położonych w obrębie gruntów wsi Klejniki na tereny powierzchniowej eksploatacji surowców naturalnych. Traktowanie pokładów torfu jako złóż surowców przeznaczonych do eksploatacji jest zaprzeczeniem zasady zrównoważonego rozwoju, przyczynia się do znaczących emisji dwutlenku węgla pogłębiając kryzys klimatyczny, zaburza lokalne i regionalne stosunki wodne, prowadzi do spadku różnorodności biologicznej, a także prowadzi do dewastacji tradycyjnego krajobrazu kulturowego polskiej wsi. Na koniec zwracamy uwagę na konieczność uwzględnienia efektu skumulowanego proponowanej inwestycji wraz z wieloma innymi przedsięwzięciami podobnie wpływającymi na środowisko. Odwołując się do metafory wypadających nitów (Ehrlich i Ehrlich 1981), stoimy na stanowisku, że każde działanie prowadzące do degradacji lokalnego środowiska, takie jak otwieranie kopalni torfu, jest kolejnym „nitem” wrywanym z samolotu, którym lecimy, jako ludzkość. Takich nitów jest w samolocie bardzo dużo, więc wrywając jeden, możemy mieć wrażenie, że samolot bez tego jednego działa zupełnie tak samo, jak z nim. Jednak w pewnym momencie, po wyrwaniu kolejnego pojedynczego małego nitu, samolot rozpadnie się i roztrzaska, a my wraz z nim. Każde kolejne działanie przyczyniające się do wzrostu emisji dwutlenku węgla, ograniczenia retencji wody, czy lokalnej ekstynkcji gatunków, nawet jeśli wydaje się drobne i nic nie znaczące w skali świata, może być tym ostatnim nitem, który przeważy szalę prowadząc do gwałtownej katastrofy

klimatyczno-ekologicznej, od której nie będzie już odwrotu. Powyższe refleksje poddajemy pod rozwagę władarzy Gminy Czyże oraz lokalnej społeczności, a jednocześnie oferujemy naszą pomoc w opracowaniu racjonalnego i zrównoważonego przyrodniczo programu zagospodarowania leżących na obszarze Gminy torfowisk.

W imieniu Zarządu Centrum Ochrony Mokradel,
Z poważaniem,

dr hab. Ewa Jabłońska

dr hab. Wiktor Kotowski

Cytowana literatura:

- Bonn, A., Allott, T., Evans, M., Joosten, H., & Stoneman, R. (Eds.). (2016). Peatland restoration and ecosystem services: science, policy and practice. Cambridge University Press.
- Erhlich P.R., Ehrlich A.H. (1981) Extinction. Random House, New York, USA.
- IPCC 2014 (2013). Supplement to the 2006 IPCC Guidelines for National Greenhouse Gas Inventories: Wetlands, Hiraishi, T., Krug, T., Tanabe, K., Srivastava, N., Baasansuren, J., Fukuda, M. and Troxler, T.G. (eds). Published: IPCC, Switzerland.
- Poland's National Inventory Report 2020 Greenhouse Gas Inventory for 1988-2018 Submission under the UN Framework Co. National Centre for Emission Management (KOBIZE), Institute of Environmental Protection. Ministry of Climate, Warszawa.
- Wichtmann, W., Schröder, C., & Joosten, H. (2016). Paludiculture-productive use of wet peatlands. Schweizerbart Science Publishers.